

УДК 378.015.3:[37.091.12–051:051:377]:331.5(4)

Ігор Жерноклєєв,
кандидат педагогічних наук, доцент
теорії та методики технологічної освіти,
комп'ютерної графіки і креслення, директор
Науково-методичного центру підготовки майбутніх
вчителів технологій та професійного навчання
Інституту гуманітарно-технічної освіти
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ ОСОБИСТІСНОЇ ПОТРЕБИ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглядається досвід країн Північної Європи з формування у майбутніх вчителів технологій особистісної потреби в удосконаленні власної професійної компетентності і перспективи його використання у практиці вищої освіти в Україні.

Ключові слова: система освіти, вчитель технологій, педагогічний досвід, освітній процес, професійна компетентність, професійна мотивація.

В статье рассматривается опыт стран Северной Европы по формированию у будущих учителей технологий личностной потребности в совершенствовании собственной профессиональной компетентности и перспективы его использования в практике высшего образования в Украине.

Ключевые слова: система образования, учитель технологии, педагогический опыт, образовательный процесс, профессиональная компетентность, профессиональная мотивация.

The article reviews the experience of the Nordic countries on the formation of future teachers of technology to improve the personal needs of their professional competence and the prospects for its using in the practice of higher education in Ukraine.

Key words: education, teacher technology, teaching experience, educational process, professional competence, professional motivation.

Проблема самореалізації та самовдосконалення майбутнього вчителя в Україні постає сьогодні як ніколи гостро, бо сучасний світ і сучасна освіта вимагають від майбутнього педагога відповідності сучасним реаліям життя, що означає бути конкурентоспроможним, професійно компетентним, соціально активним, здатним до самореалізації і

саморозвитку. Тому, з метою удосконалення підготовки сучасних фахівців виникає потреба у майбутніх вчителів технологій у різних напрямках власного саморозвитку: самоосвіті, вмінні швидко знаходження нової інформації, самостійного мислення, удосконаленні своєї власної професійної компетентності та ін.

З набуттям ознак знань суспільства, вища освіта у країнах Північної Європи зазнала значних змін взагалі та система підготовки майбутніх вчителів технологій зокрема. Історія північноєвропейських країн (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія і Швеція), їх культура і традиції тісно переплітаються із сьогоденням і проявляються не тільки у потужних інтеграційних процесах у суспільстві, політиці і економіці, але і в галузі вищої освіти, хоча і за наявності значної кількості відмінностей. Саме країни Північної Європи визначаються як регіон, де діє найбільш ефективна сучасна система освіти, про що говорять успішні результати цих країн у міжнародних дослідженнях (міжнародної програми по оцінці освітніх досягнень учнів PISA (Programme for International Student Assessment), здійснюваною Організацією економічного співробітництва й розвитку; порівняльного дослідження якості загальної освіти TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study), проведеного IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievements) – Міжнародною асоціацією по оцінці навчальних досягнень і моніторингового дослідження «Вивчення якості читання й розуміння тексту» PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), також організованого IEA) [1].

Система освіти, як і будь-яка складова соціально-економічного життя суспільства, потребує постійного розвитку і вдосконалення. Тому для системи підготовки майбутніх вчителів технологій в Україні є надзвичайно актуальним виявлення, наукового аналізу і творчого впровадження найкращого зарубіжного освітнього досвіду.

Метою даної статті стало виявлення і висвітлення досвіду формування у майбутніх вчителів технологій північноєвропейських країн особистісної потреби в удосконаленні власної професійної компетентності.

Аналіз наукових праць показав, що у широкому спектрі проблем технологічної освіти, формування у майбутніх вчителів технологій північноєвропейських країн особистісної потреби в удосконаленні власної професійної компетентності розглядається, як важливий сегмент формування особистості педагога у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених-педагогів (Н. В. Абашкіна, А. Аламакі, А. Бермус, К. Борг, О. М. Вульфсон, А. Н. Джуринський, К. В. Корсак, Т. Кананойя, Л. Ліндстрем, З. О. Малькова, Н. Г. Ничкало, В. А. Петрук, Л. П. Пуховська, О. Г. Романовський, А. А. Сбруєва, В. К. Сидоренко, О. В. Сухомлинська, Й. Расмуссен, Г. Торбйорнссон, Р. Уайт, Е. Шорт та ін.

Своїми успіхами сучасна північноєвропейська освіта за загальною думкою провідних вчених Європи і світу зобов'язана, насамперед, сучасній системі підготовки високоосвічених вчителів. Вони дійсно, у

своїй більшості, досконало володіють практичними знаннями і вміннями, значною кількістю педагогічних методів і підходів. Високий освітній рівень учителів дозволяє їм самостійно планувати роботу і обирати методи. Якість сучасної підготовки північноєвропейських вчителів більшість сучасних учених-педагогів розглядає як багатомірну системну професійну характеристику фахівця. Це дозволяє визначати якість підготовки майбутнього працівника освітньої сфери через поняття «компетентності».

Для актуалізації та задоволенні потреби майбутнього вчителя технологій реалізувати свій професійний потенціал у педагогічній сфері, потрібне прагнення до самовдосконалення, яке є одним зі шляхів його самореалізації. Адекватність педагогічної освіти в сучасному рівні розвитку суспільства розглядається, як один з найбільш важливих факторів успішних результатів державної освітньої політики.

Слід зазначити, що значним досягненням північноєвропейської системи освіти є право учителя на прийняття власних рішень у викладанні того чи іншого навчального матеріалу на уроці. Саме тому, північноєвропейські вчителі з гордістю можуть сказати, що їх система освіти є найбільш децентралізованою системою освіти у світі. Це підтверджується вимогою Національного управління освіти Фінляндії про те, що всі майбутні вчителі технологій повинні отримувати освіту в університетах і мати ступінь магістра. Вважається, що лише академічно освічені вчителі можуть бути кращими експертами для впровадження своїх наукових розробок в освітню практику. Майбутні вчителі технологій навчаються адаптувати своє власне педагогічне бачення і методику до потреб різних учнівських груп. Таким чином, вони повинні знати теоретичні та практичні основи застосування різних форм і методів викладання. Це постійно потребує формування нових компетенцій, педагогічних та соціальних знань та навичок спільної роботи у вирішенні проблем у школі та роботі з батьками. Складовою частиною теорії освіти можна назвати комплекс уявлень майбутнього вчителя про себе, як про педагога і професіонала, що розвивається у процесі набуття професійної досвіду у напрямку «Я – концепції». Значний вплив на розробку проблеми професіоналізації вчителів і їхніх робіт мали фундаментальні дослідження групи вчених під керівництвом Л. Шульмана (Стенфордський університет), у процесі яких обговорювалися категорії й джерела змісту навчання майбутнього вчителя. На так званій «базі знань учителя» будується модель формування мислення майбутнього педагога та проектується його майбутня професійна діяльність [3].

За соціальним задумом молодий фахівець – це людина, яка володіє певною сумою знань, умінь і навичок, що постають основою для виконання нею конкретного роду діяльності. Змістом освіти є рівень предметної і соціальної компетентності майбутнього фахівця, його здатність до виконання цілісної професійної діяльності, рівень розвитку

особистості, який є результатом виконаної студентом роботи, що залежить від індивідуальних особливостей, особистої активності, типу діяльності, яка виконується, способів спілкування з викладачем та іншими студентами. Звідси випливає, що зміст навчання повинен реалізовуватись через такі форми діяльності учасників навчального процесу, які дозволяють здійснити перехід від абстрактного до конкретного, від навчальної інформації до реальної фахової діяльності [2].

Технологічна освіта має обмежені можливості для забезпечення глибокого ознайомлення студентів з теорією і практикою з фахових дисциплін без сформованої потреби в них додаткової економічної підтримки з боку уряду. Викладання для невеликих груп студентів (через недобір вчителів технологій (окрім Республіки Фінляндія, де при вступі до університету за одне місце змагаються 12 абітурієнтів)) не є економічно доцільним, якщо число академічних годин не знижується. Тому професійне становлення особистості майбутнього вчителя неможливе без діалогу ціннісних систем його та викладача. На думку експертів Ради Європи поняття компетентності включає комплекс знань, навичок, цінностей, відношень, спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби [7].

Для виконання завдань по реформуванню освіти в Європі у відповідності з вищезазначеним потрібні висококваліфіковані кадри. Основні якості майбутнього вчителя, на які звертається основна увага в процесі його підготовки, знайшли своє відображення у терміні «ефективний учитель». Для набуття такого «звання» передбачається постійне підвищення своєї власної професійної компетенції. Для цього у багатьох університетах країн Північної Європи систематично організовуються педагогічні курси різної тривалості (від одного до двадцяти тижнів) де можуть приймати участь майбутні вчителі технологій [5].

Саме особистісна компетенція – розвиток індивідуальних здібностей і талантів, адекватна самооцінка, здатність до самоаналізу. Компетентність майбутнього вчителя технологій є результатом його навчальної, навчально-дослідної та науково-дослідної роботи і формується внаслідок самостійного оволодіння студентом рядом компетенцій. Компетенції – це знання, вміння і здібності особистості, необхідні їй для адаптації і продуктивної діяльності. Вони є своєрідними індикаторами, які дозволяють визначити готовність молодого людини до життя, професійного зростання, активної участі в житті суспільства. Практика північноєвропейської вищої педагогічної школи на практиці демонструє, що набуття майбутнім вчителем технологій знань, умінь і навичок, спрямованих для удосконалення власної професійної компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню у нього здатності швидко реагувати на запити часу. Ось чому, важливим для майбутнього педагога є усвідомлення самого поняття «компетентності», а також розуміння, які саме компетенції і як необхідно

формуванню [9].

Значущість знань у структурі компетентності очевидна з огляду на те, що, з одного боку, вони слугують базою для формування умінь і навичок, а з іншого – існує особливий вид знань – про способи діяльності, представлений у формі правил, пам'яток, алгоритмів тощо, який забезпечує процесуальний аспект навчання. Діяльнісний підхід у північноєвропейській освіті націлює на оволодіння відповідними вміннями і навичками – предметними (спеціальними) і загально-навчальними (міжпредметними), які слугують базою для формування інтегрованої якості особистості – уміння вчитися.

Джон Равен визначає категорію компетентності як здатність людини, яка необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності, яка поєднує в собі знання, навички, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої вчинки. Для розвитку професійної компетенції майбутньому технологій пропонується, насамперед, чітке визначення характерних ознак власної стратегії професійної діяльності, за якою буде відбуватися його самореалізація. Хоча вимоги щодо впровадження компетентнісно-орієнтованого навчання залежать від кожної конкретної країни, початкові і основні його принципи залишилися незмінними з 1960–років, а саме:

- зосередження уваги на результаті навчання;
- збільшення кількості практичних занять;
- результат, як видима компетентність;
- оцінка набутої компетенції;
- удосконалення набутих знань [4].

Для змісту і порівняння нових суспільних вимог до професійної підготовки вчителів у країнах Північної Європи та Україні звернімося до схеми, що органічно випливає з триєдиної мети, яка використовується у вітчизняній педагогічній освіті:

- 1) підготовка до передачі знань з технологічної освіти та формування практичних умінь і навичок;
- 2) підготовка до діяльності по сприянню дитячому фізичному та інтелектуальному розвитку;
- 3) підготовка до роботи з формування якостей особистості майбутніх громадян і трудівників та їх соціалізації.

Так, останнього часу в усіх країнах Північної Європи відбулися значні зміни в шкільних програмах та науково-методичному забезпеченні та матеріально-технічному забезпеченні шкільного предмета технології, що передбачає великий обсяг роботи з адаптації нових вимог у практику школи. Слід зазначити, що північноєвропейська система підготовки майбутніх вчителів технологій передбачає з самого початку навчання студента поглиблення його мотивації до самостійного удосконалення власних знань, умінь та навичок відносно обраної професії, а не додаткове

пояснення викладачем теоретичного матеріалу з фахових питань, де у студента не вистачає професійних компетенцій. І в такому випадку саме діалог, гуманістичний стиль стосунків північноєвропейських студентів і викладачів дозволяють створювати не тільки освітнє середовище творчості у формуванні особистості майбутнього вчителя технологій а і портфоліо кожного студента яке регулярно наповнюється теоретичними і практичними досягненнями майбутнього вчителя технологій. Ціннісно-смыслові умови передбачають здатність викладача надавати різнопланову педагогічну підтримку студентам. Вона визначається створенням ситуацій вибору з багатьма альтернативами, які забезпечують особистості свободу пошуку варіантів саморозвитку, прояснення сутності засвоєваних знань з позицій відповідності їх критеріям моральності [8].

Педагогічна підтримка самоорганізації особистості відтворює діяльність свідомості, що просувається від повторення чужого до виробництва свого. При такій організації навчального матеріалу свідомість починає оперувати не стільки завченим знанням, скільки пошуком джерела його смислу, співвіднесенням його сутності з актуальними значеннями, встановленням причинно-наслідкових і інтуїтивних зв'язків тощо, тобто здійснює самоорганізацію особистісних смислів. Самосвідомість майбутнього вчителя технологій наповнюється змістом, що збагачує гуманітарне мислення, на основі якого власне педагогічні категорії сприймаються осмислено, особистісно значуще і педагогічна освіта відбувається як самовизначення особистості в культурі. Студенти не лише включаються, занурюються в навчально-виховний простір, але і засвоюють діалоговий механізм організації і конструювання педагогічної діяльності.

Отже, орієнтація на саморозвиток студента як особистості, як майбутнього вчителя технологій, індивідуальності і активного суб'єкта діяльності може бути реалізована лише на основі побудови відповідної стратегії діяльності викладача, яка сьогодні набуває принципово нового сенсу – підтримку молодій людині в духовному самотворенні, розвиток здібності до життєвого самовизначення. Ця діяльність у північноєвропейських університетах набуває характеру діалогу, співробітництва, співтворчості викладача і студента, де домінує взаємовигідний обмін особистісними смислами і досвідом [6].

Однак, компетентність не зводиться лише до знань, умінь і навичок, оскільки знати як виконувати ту або іншу діяльність, чи вміти її виконувати, ще не гарантує бажання працювати, творчо ставитись до роботи. У зв'язку з цим, третьою складовою загальної компетентності особистості визнано формування ціннісного ставлення до процесу та результату праці.

Отже, компетентність за твердженням провідних зарубіжних, у тому числі і північноєвропейських вчених – це синтез знань, умінь і навичок, емоційно-ціннісного ставлення до обраної професії. Вищий навчальний

заклад і загальноосвітня школа повинні мати єдиний освітній простір для студента та забезпечити його спрямованість до удосконалення ним власної професійної компетентності у період його навчання в університеті. Як демонструє північноєвропейський досвід, одним із шляхів підвищення рівня освіти майбутніх вчителів технологій є реалізація компетентнісного підходу до підготовки фахівців із чітко сформованою потребою удосконалення власної професійної компетентності, що у свою чергу також дозволяє спростити інтегрованість молодих фахівців у загальноєвропейський освітній простір. З урахуванням вищевикладеного визначені наступні сфери діяльності, основні функції на які, за експертною думкою північноєвропейських вчених-педагогів, виялений найбільший вплив сформована потреба у зростанні професійної компетентності у майбутнього вчителя технологій:

- педагогічна діяльність – фахівець готовий до викладання обраного предмета з поглибленим змістом в освітніх структурах нового типу і вміє досягати високої якості сформованості знань учнів, відповідних до сучасних вимог теорії і практики технологічної освіти;

- дослідницька діяльність – фахівець готовий до розробки нового змісту та нових технологій навчання і виховання, авторських програм, нових методичних розробок, вміє швидко опанувати новітніми зразками педагогічних технологій;

- організаторська та науково-методична діяльність – фахівець готовий до організації інноваційних процесів як педагога-методиста, керівника творчих педагогічних студій, організатора гурткової роботи у народних університетах (для різновікових груп), володіє управлінськими вміннями.

Таким чином, ціннісні настанови у створенні освітнього середовища у сучасному вищому педагогічному закладі пов'язані з процесом осмислення, переосмислення і певною дискредитацією традиційного змісту знань і досвіду. Центральною стає орієнтація на м'яке і делікатне управління процесом передачі соціального досвіду, яка надає йому характеру самодіяльності, ненав'язливого ініціювання діяльності свідомості студентів на пошук смислу, побудови власної картини світу і своїх дій у ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джурицкий А. Н. История зарубежной педагогики : учебное пособие / А. Н. Джурицкий. – М. : Изд. группа «Форум» – «ИНФРА-М», 1998. – 272 с.
2. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія / В. А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2006. – 292 с.

3. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності. – Київ : Вища школа, 1997. – 180 с.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Равен Дж. – М., 2002.
5. Borg K. Slöjdämnet: intryck – uttryck – avtryck (Linköping Studies in Education and Psychology, Linköping: Linköpings universitet. 2001. – p. 77.
6. Skoie H. Faculty involvement in research in mass higher education: Current practice and future perspectives in the Scandinavian countries. – Science a. publ. policy. – Guildford, 2000. – Vol. 27, N 6. – P. 409–419.
7. Tapani Kananoja International Relations of Uno Cygnaeus and development of Handicrafts Education in the Nordic Countries Education. Jyväskylä University. Institute for educational research. – Jyväskylä : Jyväsk University Press, 1999. – P. 9–17.
8. Teacher education in Finland. Present and future trends and challenges / Tella Ed. // Studia Pedagogica. – Helsinki, 2000. – № 11. – P. 21–43.
9. White R. W. Motivation reconsidered : The concept of competence // Psychological review. – 1959. – № 66.